

I D E E

STUDIA EUROPAEA GNESNENSIA 19/2019

ISSN 2082-5951

DOI 10.14746/seg.2019.19.1

Justyna Dworniak

<https://orcid.org/0000-0002-3473-004X>

(Łódź)

Ἄργῶ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα
– GRECKIE ŹRÓDŁA LITERACKIE DO POZNANIA MITU
O MEDEI I WYPRAWIE ARGONAUTÓW PO ZŁOTE RUNO
OD VIII W. P.N.E. DO III W. P.N.E.¹

Abstract

The myth of Medea and the Argonauts' voyage to the faraway Colchis in search of the Golden Fleece belongs to the earliest legends of ancient Greece. The narrative elements of the tale would change over time. For almost thirteen centuries, from Homer to the late-antique poem *Argonautica Orphica*, which yet again retold the heroes' expedition to Colchis, the legend of the Colchian sorceress and the fifty brave men fascinated ancient poets, historians and tragedians. Hence the paper focuses on the Greek literary sources which conveyed the tale. A detailed discussion of the works aims to highlight the diversity and multiplicity of the myth's versions as well as outlines the evolution of the legend, whose most celebrated and recognized literary variant is found in *Argonautica* by Apollonius Rhodius.

Key words

Medea, expedition of the Argonauts, myth, Greek literature

¹Artykuł stanowi część nieopublikowanej rozprawy doktorskiej autorki, która została obroniona w 2017 roku na Uniwersytecie Łódzkim, pisanej pod kierownictwem prof. zw. dr. hab. Ilony Skupińskiej-Løvset.

Mity od czasów najdawniejszych towarzyszyły ludziom w codziennym życiu. Poprzez swoją aitiologiczną funkcję wyjaśniały przyczyny powstania zjawisk atmosferycznych czy pochodzenie rytuałów, a co za tym idzie, pozwalały na zrozumienie rzeczy, których człowiek nie potrafił wyjaśnić racjonalnie. Należy jednak pamiętać, że mitologia nie była religią, a same mity o herosach i heroinach nie stanowiły *credo*. Tym samym nie miały jednej wersji, co sprzyjało dodawaniu nowych epizodów i pozwalało na ujęcie tej samej opowieści w odmienny sposób, by uatrakcyjnić jej odbiór². Ta niekanoniczność podań pozwalała starożytnym autorom na swobodną interpretację, co skutkowało powstaniem wielu oryginalnych dzieł opowiadających tę samą historię³.

Analogicznie postępowano z mitem o Medei i wyprawie Argonautów po złote runo, którego wątki zmieniały się na przestrzeni dziejów. Przez niemal trzysta lat, poczynając od Homera, po późnoantyczny poemat „Argonautika Orphika”, opowiadający o podróży herosów do odległej Kolchidy, legenda o czarodziejce i pięćdziesięciu herosach fascynowała starożytnych poetów, historyków i tragediopisarzy. Mimo tak dużej rozpiętości chronologicznej występowania dzieł, w których obecny był mit, w swoim artykule wyselekcjonowałam okres od VIII w. p.n.e. do III w. p.n.e. Wybór tych ram czasowych jest nieprzypadkowy, bowiem w VIII wieku bohaterowie legendy o Medei i Argonautach pojawiają się na kartach archaicznych dzieł. Natomiast w III w. p.n.e. Apollonios z Rodos tworzy poemat zawierający usankcjonowaną tradycją literacką wersję mitu, która będzie powtarzana przez późniejszych autorów greckich i rzymskich.

Omówienie źródeł literackich ma na celu przede wszystkim zaprezentowanie różnorodności i mnogości wątków mitu o Medei i Argonautach oraz ukazanie legendy na przestrzeni wieków, której usankcjonowana tradycją literacką wersja znajduje się w „Argonautykach” Apolloniosa z Rodos.

*

Obok wojny trojańskiej i wyprawy Odyseusza podanie o Medei oraz zdobyciu złotego runa należy do jednych z najstarszych legend. Tradycja mitu sięga jeszcze eposów homeryckich⁴, w których pojawia się wyprawa Argonautów oraz bohaterowie tacy jak Jazon, Ajetes czy Pelias⁵. W eposach home-

² Szerzej na temat funkcji mitów: Bremmer 1990; Ogden 2007.

³ Łanowski 2005, s. 133; Budzowska 2004, s. 73.

⁴ Na temat datacji eposów homeryckich zob. Snodgrass 1998, s. 12-13.

⁵ Jazon: Hom. Il. 7.468, 23.747; Ajetes: Hom. Od. 10.137; Pelias: Hom. Il. 2.715, Hom. Od. 11.254-257.

ryckich Hera pełni rolę boskiej pomocnicy i opiekunki Jazona⁶. Hypsipyle natomiast (królowa lemnijskich kobiet) przedstawiona została jako żona Ajzonidy⁷.

W XII księdze „Odysei”, w rozmowie z Odysusem, Kirke przywołuje obraz Planctae⁸, opowiadając o Argo – statku, którego śmiertelna załoga jako jedyna przepłynęła się przez „Wędrownne Skały”⁹. Fragment Ἀργὼ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα świadczy o tym, że opowieść o Argonautach znana była już w czasach Homera lub też wcześniej¹⁰. Niektórzy badacze uważają, że przygody Odysuseusza zostały oparte na nieznanym poemacie o Jazonie i Argonautach¹¹.

Nieobecność Medei w eposejach homerowych stała się powodem ożywionych dyskusji wśród naukowców. George Huxley oraz Edith Hall postawili tezę, że Medea była postacią posthomerycką, która została stworzona w oparciu o homerową bohaterkę – Agamede (*mądrą kobietę*)¹². Jednak warto za-

⁶ Motyw Hery jako opiekuńczej bogini Jazona i Argonautów oraz ich pomocnika pojawia się także m.in. u Apolloniosa z Rodos w Ἀργοναυτικά (Argonautika), zob. A.R. 3.66.

⁷ W Iiadzie wymieniony jest również Euneos, syn Jazona i Hypsipyle, zob. Hom. Il. 7.468-7.469, 23.747.

⁸ Funkcjonowały także inne nazwy określające skały: Συνορμάδες (Simon. PMG fr. 546) Συνδρομοί πέτραι (Pin. P. 4.370-4.371) i Κυάνας πέτραι (Hdt. 4.85). Eurypides z kolei wymienia nazwę Συμπληγάδες (Eur. Med. 1-2.). Motyw Planctae i Symplegades pojawia się także m.in. w: A.R. 4.782-4.788; Plin. NH. 4.13, 6.12. Szerzej o obu nazwach zob. m.in. Seaton 1887, s. 433-440.

⁹ Hom. Od. 12.69-12.72:

[...]οἷη δὴ κείνη γε παρέπλω ποντοπόρος νηῦς,
Ἀργὼ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα.
καὶ νῦ κε τὴν ἔνθ' ὄκα βάλεν μεγάλας ποτὶ πέτρας,
ἄλλ' Ἥρη παρέπεμψε, ἐπεὶ φίλος ἦεν Ἴησων.

¹⁰ Niewykluczone również, że sam Homer korzystał z pieśni innych aoidów, zob. Budzowska 2004, s. 78; West 2005, s. 39.

¹¹ Teza ta po raz pierwszy została postawiona przez Adolfa Kirchhoffa w roku 1869 i nie została zakwestionowana do dnia dzisiejszego, zob. Kirchhoff 1869, s. 84-86. George L. Huxley uważa natomiast, że Homer oparł wędrówkę Odysuseusza na pochodzących z VIII w. p.n.e. Argonautykach, wykorzystując motyw „Wędrownych Skał”, przez które przepłynęła się Argo z Jazonem. Huxley zauważył również, że Kirke z „Odysei” pierwotnie była bohaterką mitu o Argonautach, ponieważ jej bratem był Ajetes: Huxley 1969, s. 60. Polski filolog klasyczny Jerzy Łanowski uważa, że cytowany powyżej wers (Ἀργὼ πᾶσι μέλουσα...) odnosi się do poematu, w którym obecny był motyw czarów Medei, zob. Łanowski 1967, s. 125.

¹² Hom. Il. 11.741; Theoc. 2.14-15; Huxley 1969, s. 61; Według E. Hall Medeę należy wiązać z peloponezyjską Agamede, która podobnie jak Kolchijka była wnuczką Heliosa i znała wszelkie rosnące na ziemi zioła, zob. Hall 1989, s. 35. Na początku Agamede postrzegano jako kobietę posiadającą moc uzdrawiania, dzięki znajomości wszelkich ziół rosnących na ziemi. Była najstarszą córką króla Ajgeusa. Według Matthew Dickie'ego Agamede zaczęła być postrzegana jako czarodziejka o mocy równej Kirke czy Medei dopiero w epoce hellenistycznej (ok. IV w. p.n.e.), zob. Dickie 2004, s. 23.

uważyć, że postać Agamede łączona była z Perimede¹³, której imię stanowiło przydomek Medeii¹⁴. Tym samym przyjmując, że imiona tych trzech postaci odnoszą się do późniejszej Medeii, argumenty Huxleya i Hall należałoby uznać za bezzasadne.

W całej dyskusji na temat występowania czarodziejki w eposach homeryckich, lub jej braku, warto również zwrócić uwagę na kwestię językową. W poematach Homera występują formy zaczerpnięte z dialektów ustnych oraz m.in. przykłady z języka poetyckiego¹⁵: eolskie archaizmy czy formy jońskie i attyckie, które zapewne dostały się do tekstu przy jego przepisywaniu¹⁶. Oznacza to, że język Homera był pełen form, które w późniejszych czasach ewoluowały lub zanikły całkowicie. Być może należy powiązać kwestię imienia Medeii z podobnym mechanizmem, dotyczącym imienia Ifigenii, która w „Iliadzie” początkowo występowała najprawdopodobniej jako Ἰφιάνασσα (Iphianassa)¹⁷, a w miarę upływu czasu jej *nomen* przekształciło się w znaną nam dzisiaj formę. To tłumaczyłoby brak imienia Medeii w eposach homeryckich pod obecną postacią, a występowanie bohaterki o imieniu Agamede. Są to jedynie przypuszczenia, jednak nie można wykluczyć takiej ewentualności¹⁸.

Jacob Petroff z kolei powiązał Medeę z Ifimedeją, która również występuje w „Odysei”¹⁹. Argumentacja Petroffa opierała się na obecności imienia tej postaci na tabliczce z Pylos z pismem linearnym B, pochodzącej z ok. 1200 r. p.n.e.²⁰ Petroff prawdopodobnie zasugerował się badaniami Henry’ego D. Ephrona, który odkrył w roku 1961 tabliczkę z Enkomi w języku cyprminojskim (ok. XIII w. p.n.e.), zawierającą według badacza imiona Medeii

¹³ Hom. Il. 11.741. Michaël Martin zaproponował, że Medeę należy połączyć z inną bohaterką Iliady – Hekamede, która była branką Nestora. Jej imię oznacza bowiem „mądra jak bogini”. Badacz ten zwrócił uwagę na fragment poematu, gdzie Hekamede przygotowuje mieszaninę (Hom. Il. 11.628-642), której preparacja ma szczególny, niemal religijny wymiar, zob. Martin 2013, s. 171-189.

¹⁴ Ogden 2002, s. 112; Korus 2006, s. 86.

¹⁵ Wśród nich badacze doszukali się m.in. dialektu jońskiego, eolskiego i arkado-cypryjskiego, zob. m.in. Parry, 1932, s. 24.

¹⁶ Łanowski 1968, s. LXIII; Shipp 1972, s. 4.

¹⁷ Hom. Il. 9.145, 287. Solmsen 1981, s. 353.

¹⁸ Według Eveline Bracke Agamede i Medea niekoniecznie muszą być ze sobą powiązane, mimo indoeuropejskich korzeni obu imion i łączącego je rdzenia *med-, ponieważ jak podają źródła, historia Agamede ma swój własny mit, a jej losy są całkiem odmienne niż Medeii. Ponadto według Bracke ich imiona w miarę upływu czasu mogły zasymilować się ze sobą, czego również nie można wykluczyć, zob. Bracke 2009, s. 116.

¹⁹ Hom. Od. 11.305-11.320.

²⁰ PY. T. 316r6; Petroff 1966, s. 131.

i Jazona²¹. Natomiast Małgorzata Budzowska zasugerowała, że mit o Jazonie i Medeji nie stanowił w czasach jońskiego aoidy interesującej opowieści ze względu na ubogą treść, dlatego też bohaterowie podania o Argonautach pojawiają się zarówno u Homera, jak i w późniejszych cyklach epickich epizodycznie²².

W greckiej literaturze archaicznej najwcześniejszym dziełem, które bezpośrednio wymienia czarodziejkę z imienia, jest „Theogonia” Hezjoda. Eolski aoida odniósł się do jej genealogii, wyjaśniając, że Medea była córką Ajetesa i Idyi²³. Następnie heroina pojawia się w III ks. pseudohezjodejskiego „Katalogu Kobiet” (Γυναικῶν Κατάλογος), opisującego matki herosów, którego autentyczność jest od dawna kwestionowana²⁴. W jednym z fragmentów mowa jest o małżeństwie Medeji i Jazona oraz o narodzinach ich syna Medeosasa²⁵. Ponadto wymieniając Medeę w „Katalogu”, autor podkreślił tym samym status córki Ajetesa, opisując ją jako boginię i stawiając na równi z Demeter, Afrodytą czy Kirke i Kalypso²⁶.

Kolchijska czarodziejka i Jazon byli również bohaterami trzech cykli epickich: „Korinthiaka”, „Naupaktika” i „Nostoi”. Współcześni badacze datują „Korinthiaka” między VIII a VI w. p.n.e.²⁷ Autorstwo tego poematu przypisuje się Eumelosowi, pochodzącemu z korynckiej szkoły epickiej²⁸. Do naszych czasów przetrwało jedynie kilka fragmentów, które znane są z przekazów Pauzanasza, tworzącego ponad 600 lat później. Eumelos wplótł mit o wyprawie Argonautów w legendarną genealogię Koryntu, który poeta utożsamiał z Efyra²⁹. W zachowanym fragmencie znalazło się wyjaśnienie, w jaki

²¹ Przetłumaczony przez Ephrona fragment wspomina o incydencie, w wyniku którego Jazon musiał złożyć ofiarę z kozła, dzięki czemu kapłan mógł spełnić magiczny rytuał. Nie jest powiedziane, jaki był to incydent i z jakiego powodu ofiara została spełniona, zob. Ephron 1961, s. 39-107.

²² Budzowska 2004, s. 78.

²³ Hes. Th. 956-962. Natomiast Diodor Sycylijski uczynił z Medeji siostrę Kirke i córkę Hekate, D.S. 4.45.

²⁴ Hes. Th. 956-962; 992-1002. M. West podaje, że autorem „Katalogu Bogiń, zwanego także Ehoiai lub Megalai Ehoiai jest pseudo-Hezjod i datuje go na VI w. p.n.e., zob. West 1999, s. 398 (według ogólnie przyjętej chronologii Theogonia powstała w VIII w. p.n.e.).

²⁵ Hes. Th. 963-1002. Kinajton z Lacedemonu – twórca eposu genealogicznego, wymienia Medeosasa i Eriopis jako dzieci Jazona i Medeji: Paus. 2.3.9.

²⁶ W Katalogu Hezjod mówi o małżeństwie Medeji i Jazona jako o związku między boginią a śmiertelnikiem, zatem potomstwo z nich zrodzone również było śmiertelne.

²⁷ Huxley 1969, s. 61; Graf 1997, s. 34; West 2002, s. 109. Huxley za czas jej powstania uważa II poł. VIII w. p.n.e., Fritz Graf datuje ją na VII w. p.n.e., natomiast Martin West na poł. VI w. p.n.e. Z kolei Emma Griffiths podaje ok. 730 r. p.n.e. zob. Griffiths 2006, s. 17.

²⁸ Szerzej na temat samego Eumelosa i jego pochodzenia, zob. Paus. 2.1.1; West 2002.

²⁹ Paus. 2.3.10; Korinthiaka EGF fr. 3. Nazwa ta wymieniona jest także w Iliadzie i „Odysei”, zob. Hom. Il. 6.152; Hom. Od. 1.259, 2.328. Efyra była córką Okeanosa i Tetydy, zob. Simon. PMG

sposób Medea i Jazon objęli władzę w Koryncie³⁰. Autor wspomina także o powrocie herosa do Jolkos i przyczynach tej decyzji³¹.

„Powroty” (Νόστοι) są poematem, który w pięciu księgach opowiada o wędrownie greckich bohaterów spod Troi. Jak podaje Suda, dzieło to znane jest również pod tytułem „Powroty Achajczyków”³², a jego autorstwo przypisuje się Agiaszowi z Trojzeny. Wiek powstania tego dzieła nie jest znany³³. W jednym z fragmentów Νόστοι mowa jest o odmłodzeniu Ajzona³⁴ przez Medeę³⁵. Jest to pierwsze w literaturze odniesienie, jakie przetrwało do naszych czasów, informujące o magii, którą posługiwała się Medea.

Do cyklu epickiego należy także zachowana fragmentarycznie „Naupaktia” (Ναυπάκτια)³⁶ autorstwa Karkinos³⁷. Poemat ma podobną strukturę co „Megalai Ehoiai” (Μεγάλοι Ἡοῖαι), gdyż opisuje genealogię różnych heroin. Ponadto zawiera wątki heroiczne, w których mowa jest o wyprawie Argonautów i Medei. W zachowanych fragmentach boskim pomocnikiem herosa jest Afrodyta³⁸, Idmon zaś udziela Jazonowi wskazówek³⁹. Istotną różnicę w tym poemacie stanowi fakt, że Medea zostaje porwana przez Greków dzięki podstępowi⁴⁰. Autor dodał także nowy wątek opisany przez Pausaniasa,

fr. 596; Paus. 2.1.1; Hyg. Fab. 275 i od niej miała wywodzić się starożytna nazwa Koryntu – Ephyraea, zob. Paus. 2.1.1; Verg. Georg. 4.343. West uważa, że Korynt powinno nazywać się po prostu Koryntem, tak jak czyniono to w czasach pre-hellenistycznych, zob. West 2002, s. 119.

³⁰ Paus. 2.3.10., schol. Pind. Ol. XIII; schol. Eur. Med. 9=19; cf. Simon. PMG fr. 545.

³¹ Eumel. EGF fr. 3; Paus. 2.3.10-2.3.11.

³² Suda, s.v. νόστος.

³³ Na temat samego poematu i jego analizy zob. Danek 2015, s. 355-379.

³⁴ Scholium do dwóch późno-archaicznych poetów Simonidesa i Ferekydesa wzmiankuje także o odmłodzeniu Jazona, zob. schol. Eur. Med. 10.20; Simon. PMG fr. 92.

³⁵ Nostoi EGF fr. 6. O tym wspomina także Ferekydes oraz Sofokles: Pherecyd. FHG fr. 113; S. fr. 548. Platon w „Eutydemie” mówi, że Medea posiadała magiczną sztukę odmładzania: [...] και παραδίδομι ἑμαυτὸν Διονυσόδωρῳ τούτῳ ὥσπερ τῇ Μηδείᾳ τῇ Κόλχῳ. ἀπολλύτω με, καὶ εἰ μὲν βούλεται, ἐψέτω [...] („i oddaję się Dionizodorowi jak Medei z Kolchidy. Niech mnie zabije, a jeżeli chce, to niech mnie nawet ugotuje”, przeł. J. Dworniak), Pl. Euthd. 285c.

³⁶ U Pausaniasa funkcjonuje nazwa Ναυπάκτια ἔπη („Opowieści Naupaktyjskie”). Cytowana jest także pod nazwą Τὰ Ναυπάκτια lub Τὰ Ναυπάκτικα, zob. Paus. 2.3.9; 4.2.1; 10.38.11. Łac. forma to Naupactica lub Carmen Naupactium („Pieśń o Naupaktos”). Według badaczy poemat datuje się między VI a V w. p.n.e. Pietro Giannini, podążając za Huxleyem, podaje wiek VI p.n.e., zob. Giannini 2000, s. 16; Huxley 1969, s. 68.

³⁷ Według Charona z Lampsakos to właśnie Karkinos z Naupaktos jest autorem Carmen Naupactium. Natomiast wedle słów Pausaniasa ówczesni Grecy przypisywali autorstwo tego poematu „jakieś poecie pochodzącemu z Miletu”, zob. Paus. 10. 38.11. Więcej na temat samego poematu pisze West, zob. West 2003, s. 33.

³⁸ schol. A. R. 4.66a, 86 (cf. 3.240); Naupaktika EGF fr. 7.

³⁹ schol. A. R. 3.523-3.524; Naupaktika EGF fr. 6.

⁴⁰ schol. A. R. 4.87; Budzowska 2004, s. 79.

w którym Ajzonida po śmierci Peliasa udaje się na Korkyrę, a starszy syn heroiny i Jazona – Mermeros zostaje zabity na polowaniu przez lwicę⁴¹.

Śmierć Peliasa z rąk Medei prawdopodobnie również była opisana w „Naupaktia”, jednak żaden z fragmentów mówiący o tym wydarzeniu nie przetrwał do naszych czasów. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że epizod ten pojawia się w malarstwie wazowym od około 520 r. p.n.e. (Medea odmładzająca barana w towarzystwie *Peliades*). Być może artyści wykorzystali ten motyw w oparciu o nieistniejące już fragmenty poematu, jednak z braku zachowanych źródeł możemy jedynie traktować to jako spekulację.

Kreofylos z Samos w „Zdobyciu Ojchalii” (Οἰχαλίας Ἄλωσις) wprowadził do mitu o Medei i Argonautach nowy wątek. Samo dzieło zostało zachowane fragmentarycznie, a jego treść znana jest dzięki przekazom innych autorów antycznych⁴². Głównym tematem poematu było zdobycie Ojchalii przez Heraklesa. Ze scholium do „Medei” Eurypidesa dowiadujemy się, że w powyższym utworze opisany był także epizod, w którym Medea otruła przy pomocy ziół króla Koryntu – Kreona⁴³. Następnie czarodziejka uciekła do Aten z obawy przed zemstą mieszkańców. Zostawiła jednak swoje dzieci przy ołtarzu jako błagalników, w przybytku Hery Akraia, mając nadzieję, że Jazon się nimi zaopiekuje. Jednak domownicy Kreona ukamienowali je, rozpuszczając plotkę, że zbrodni tej dopuściła się Medea, zanim uciekła do Attyki⁴⁴.

Kolejnym źródłem do poznania mitu o Medei i Argonautach jest twórczość liryków. Utwory opisane poniżej w przeważającej części zostały zachowane fragmentarycznie. W większości przypadków treść tych poematów nawiązywała do romantycznych wątków mitu, gdzie powtarzającymi się motywami była namiętna miłość czarodziejki i Jazona czy znajomość sztuki magicznej.

Najwcześniejszym autorem lirycznym, w dziełach którego pojawia się Kolchijka, jest Alkman tworzący ok. VII w. p.n.e., który twierdził, że Medea była boginią⁴⁵. Mimnermos pochodził z Jonii, prawdopodobnie z Kolofonu.

⁴¹ Paus. 2.3.9; Naupaktika EGF fr. 10.

⁴² Autorstwo tego poematu przypisuje się także Homerowi. Według przekazów antycznych Homer podarował go Kreofylosowi w dowód wdzięczności za okazaną gościnę, zob. Str. Geog. 14.1.18. Przeciwnego zdania był natomiast Kallimach (według Strabona), który uważał, że autorem „Zdobycia Ojchalii” był właśnie poeta z Samos, zob. Str. Geog. 14.1.18. Na temat związku Homera z Kreofylosem i „Zdobyciem Ojchalii” dyskusję podjęła m.in. Lefkowitz 2012, s. 20–23.

⁴³ Według innej wersji dzieci zostały ukamienowane przez Koryntian z zemsty za śmierć Kreuzy, która zginęła z powodu zatrutych szat, podarowanych przez Medeę i przyniesionych przez Mermerosa i Feresa, Paus. 2.3.6.

⁴⁴ schol. Eur. Med. 273.

⁴⁵ Alcm. fr. 99.

Okres jego twórczości przypada również na VII w. p.n.e.⁴⁶ Znane są dwie jego prace⁴⁷: poemat historyczny „Smyrneis” oraz zbiór elegii zatytułowanych „Nanno”⁴⁸. We fragmencie 11 i 11a Mimnermos podaje wersję mitu o złotym runie, w której pałac Ajetesa leży nad brzegiem oceanu, gdzie Helios przechowuje swoje promienie w złotej komnacie⁴⁹. Natomiast we fragmencie dwunastym poeta zawarł bogaty i jakże oryginalny opis złotego łoża, na którym Helios przemieszczał się z zachodu na wschód⁵⁰.

Stezichoros z Himery znany był z epickich opowieści napisanych w lirycznych metrach⁵¹. Suda podaje, że żył on w latach 632-629/556-553 p.n.e., uznając go za poetę współczesnego Safonie i Alkajosowi⁵². W jednym z poematów Stezichorosa – „Igrzyska pogrzebowe na cześć Peliasa” (Ἀθλα ἐπὶ Πελλία)⁵³ poeta łączy Medeę i Jazona z założeniem Koryntu⁵⁴.

Pochodzący z Regium w Magna Graecia Ibykos⁵⁵ (ok. VI w. p.n.e.) uchodził w starożytności za autora pederastycznych wersów oraz lirycznych opowieści o mitach, wzorowanych na poezji Stezichorosa⁵⁶. W swoich utworach opiewał miłość, a bohaterów wikał w romanse. Według dziewiętnastowiecznego badacza Hansa Flacha mit o Argonautach pojawia się w jednym z utworów liryka⁵⁷. W scholium do „Argonautyk” Apolloniosa widnieje informacja, że Ibykos był pierwszym, który napisał o obietnicy złożonej Tetydzie przez Herę, że po śmierci Achilles poślubi Medeę na Polach Elizejskich⁵⁸. O małżeństwie herosa i heroiny wspomina także pochodzący z VI w. Simoni-

⁴⁶ West 1974, s. 72-74.

⁴⁷ Porph. ad Hor. Epist. 2.2.101.

⁴⁸ Tytuł ten może odnosić się do imienia αὐλητρίς, oznaczającego „kobietę grającą na aulosie”, ale także „kurtyzanę”. Nanno prawdopodobnie była ukochaną Mimnermosa, zob. m.in. Hermsian. 7.37.; West 1974, s. 74-75.

⁴⁹ Mimn. FEG fr. 11, 11a.

⁵⁰ Mimn. FEG fr. 12. Według Johna P. Barrona i Patricii Easterling wersy te mogły odnosić do części opowieści o Jazonie i Medei, jednak badacze nie podają argumentów przemawiających za tą tezą. Barron i Easterling 1985, s. 134.

⁵¹ Ciekawą lekturę o samym poecie stanowi zbiór artykułów wydanych w 2015 roku, które omawiają zarówno problematykę twórczości Greka, jak i jego życie, zob. Finglass i Kelly 2015.

⁵² Suda, s.v. Σαπφώ. Na temat chronologii, zob. West 1971, s. 302-307.

⁵³ O samych igrzyskach pogrzebowych na cześć Peliasa wspomina także Paus. 5.17.9-5.17.11.

⁵⁴ Rodrodriguez-Norriega Guillén 2012, s. 81.

⁵⁵ Na temat życia i twórczości Ibykosa, zob. m.in. Suda, s.v. Ἴβυκος; Wilkinson 2013.

⁵⁶ Campbell 1991, s. 8.

⁵⁷ Flach 1884, s. 606.

⁵⁸ Ibyc. PMG fr. 37; schol. A.R. 4.814. W tym samym fragmencie Ibykos podaje informacje o mało znanej siostrze Jazona – Hippolycie, która w późniejszej tradycji została usunięta, prawdopodobnie, by uwypuklić postać samego Jazona. Według ówczesnych był on bowiem bardziej „heroiczny” jako jedynak, zob. Colavito 2014, s. 97.

des z Keos⁵⁹. Ten sam poeta, podążając za Eumelosem, czyni z Medei władczynię Koryntu oraz przypisuje jej odmłodzenie Jazona⁶⁰.

Motyw Medei i mitu o Argonautach wykorzystał także Pindar w swoich epinikiach. Beocki poeta skomponował ody upamiętniające zwycięstwa w igrzyskach panhelleńskich⁶¹. Dwa poematy, które wzmiankują Medeę i Jazona, to „XIII Oda Olimpijska”, opiewająca zwycięstwo Ksenofonta z Koryntu w biegach i pentatlonie (464 r. p.n.e.), oraz „IV Oda Pytyjska” napisana na cześć króla Kyreny Arkesylaosa – zwycięzcy w wyścigach rydwanów w igrzyskach pytyjskich w roku 462 p.n.e. W odzie XIII Medea wymieniona jest jako koryntyjska heroina oraz wybawicielka Argo⁶². Z kolei w „IV Odzie Pytyjskiej”, najdłuższej ze wszystkich ód, Pindar zawarł obszerny mit o Argonautach⁶³. Medea przedstawiona jest w utworze jako natchniona wieszczka i barbarzyńska czarodziejka znająca wszelkie zaklęcia (παμφαρμάκου ξείνας)⁶⁴. Jazon natomiast został ukazany przez poetę jako szlachetny i sprytny heros. Pindar w swojej odzie uczynił z bohaterów niezwykłą parę, którą podziwiał i szanował⁶⁵.

Postać Medei pojawia się także w zachowanej fragmentarycznie elegii „Lyde” Antymacha z Kolofonu (ok. V-IV w. p.n.e.), w której poeta zawarł (w dwóch księgach?) katalog mitycznych opowieści, skoncentrowanych wokół nieszczęśliwych romansów⁶⁶. Wyprawa Argonautów oraz początki i smutne zakończenie miłości Medei i Jazona znajdowały się prawdopodobnie w pierwszej księdze „Lyde”⁶⁷.

Motywy zaczerpnięte z mitu o Argonautach pojawiają się także wśród dzieł prozaików i logografów. Hekatajos z Miletu w „Podróży dookoła świata” (Περιοδος γης) umieścił notatkę mówiącą, że azjatycka kraina Medii wzięła swoją nazwę od syna Medei, Medeosa⁶⁸. Należący do jednych z pierwszych prozaików, pochodzący z Argos Akusilaos⁶⁹, w trzech księgach „Historii” (Γενεαλογίαι lub też Ἱστορίαι) zawarł genealogię bogów i herosów, wzorując

⁵⁹ Simon. PMG fr. 178 = schol. Eur. Med. 1020 = schol. in Ar. Eq. 1318.

⁶⁰ Simon. PMG fr. 548. Wraz z Simonidesem wspomniany jest także Ferekydes, który również wymienia powyższy wątek mitu, zob. Kottaridou 1991, s. 134-135.

⁶¹ Burton 1962, s. 135; Kenney i Easterling 1995, s. 1.

⁶² Pin. O. 13.49-13.54. Jak zasugerował Thomas Hubbard, nieposłuszeństwo Medei wobec ojca, wspomniane w odzie, zostało zrównoważone pomocą Argonautom, zob. Hubbard 1986, s. 27-48.

⁶³ Szczegółowa analiza „IV Ody Pytyjskiej” znajduje się m.in. u O'Higgins 1997, s. 103-126.

⁶⁴ Pin. P. 4.233.

⁶⁵ Budzowska 2004, s. 80.

⁶⁶ Plu. Cons. Ap. 9; Ath. 13.597.

⁶⁷ Antim. Eleg. fr. 51-58; Toohey 1992, s. 76.

⁶⁸ Hecat. fr. 171.

⁶⁹ Jako pierwszy wymienia w źródłach tego prozaika Platon, zob. Pl. Smp. 178.

się na Hezjodzie, gdzie również odniósł się do Medei⁷⁰. Z kolei tworzący w V w. p.n.e. logograf i mitograf – Hellanikos z Mityleny wymienia Polyksena jako syna Medei i Jazona, a także wspomina, że czarodziejka udała się do Koryntu⁷¹. Podobnie uważał Hippys z Regium⁷². Léon Mallinger wymienia także Charona z Lampsakos jako logografa odwołującego się do mitu o Medei, jednak zachowane fragmenty nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, w którym dziele nawiązywał on do historii Kolchijki⁷³.

Pochodzący z ok. V w. p.n.e. Ferekydes z Leros zawarł w „Dziejach” (Ἱστορίαι) informację o wyprawie Argonautów, wyjaśniając, że herosi udali się do Kolchidy po Medeę, która miała zgładzić Peliasa. Zadanie to, według Ferekydesa, powierzyła im Hera, by w ten sposób ukarać władcę Jolkos nieoddającego należnej czci bogini⁷⁴. W księdze III historyk podał informację, że to Jazon zabił węża (smoka) z Kolchidy⁷⁵. Mitograf wspomina także wersję, w której Medea zabiła i poćwiartowała swojego młodszego brata Apsyrtosa, którego zabrała ze sobą w czasie ucieczki z Kolchidy⁷⁶. Następnie wrzuciła jego kawałki do rzeki, aby tym samym opóźnić pościg swojego ojca⁷⁷. Jest to pierwsze odniesienie w literaturze do tej zbrodni popełnionej przez córkę Ajetesa⁷⁸.

W pierwszej księdze „Dziejów” (Ἱστορίαι), Herodot zawarł informację o porwaniu przez Greków Medei, co przyczyniło się do waśni między ludem Azji a Helladą⁷⁹. Z kolei w księdze siódmej czytamy, że Medowie niegdyś zwani byli Ariami, jednak kiedy Medea przybyła do nich z Aten, zmienili oni nazwę swej krainy na Media⁸⁰.

⁷⁰ W większości było to tłumaczenie Hezjoda przeniesione na grunt prozy, zob. Clem. Al. Strom. 6.629. Z ocalałych fragmentów można wyczytać, że runo nie było złote, a barwione purpurą pochodzącą z morza, zob. Acus. fr. 9 = schol. A.R. 4.1147.

⁷¹ Hellanic. fr. 30 = Paus. 2.3.8; schol. Eur. Med. 10. Apollodor podaje, że syn Medei nazywał się Medos i został zrodzony ze związku z Egeuszem, zob. Apollod. 1.9.28.

⁷² Hipp. fr. 3 = schol. Eur. Med. 10. W scholiach do Medei Eurypidesa znaleźć można odniesienie do małżeństwa Jazona z córką władcy Koryntu, którym w tym przypadku jest Hippotes, a nie Kreon.

⁷³ Mallinger 1971, s. 20.

⁷⁴ Pherecyd. FHG fr. 6.60. Oprócz treści związanej z przyczynami wyprawy Argonautów do Kolchidy, Ferekydes wspomina także o odmłodzeniu Jazona i Ajzona.

⁷⁵ Pherecyd. FHG 3.31; 3.112.

⁷⁶ Według niektórych źródeł przyrodni brat Medei nazywał się Ajgioleus. Imię Apsyrtos z kolei było przydomkiem, ponieważ oznaczało ono „niesiony z prądem”, zob. D.S. 4.45; Cic. ND. 3.19.

⁷⁷ Pherecyd. FHG fr. 7.73 = schol. A.R. 4.223; Cic. leg. Man. 22.

⁷⁸ Dugas 1944, s. 8.

⁷⁹ Hdt. 1.3. Herodot uznaje Jazona i Medeę za postacie historyczne.

⁸⁰ Hdt. 7.62. Po ucieczce z Koryntu Medea udała się do Egeusza, któremu urodziła syna – Medeosa. Kraina Ariów została przez niego podbita, a następnie nazwaną Medią – od imienia jego i jego matki.

Część z powyższych epizodów znalazła się także w tragediach, obok nowych wątków dotąd niespotykanych⁸¹. Podobnie jak poeci liryczni, tak i dramatopisarze wykorzystywali pełne patosu motywy z mitu o Medei i Argonautach, które sprzyjały budowaniu napięcia na scenie. Wśród dzieł, których autorstwo przypisuje się Ajschylosowi, znajduje się dramat satyrowy zatytułowany „Mamki Dionizosa” (Διονύσου τροφοί). To w nim Medea użyła swojej magii, by odmłodzić tytułowe piastunki oraz ich mężów, gotując ich w kotle, co nawiązywało do epizodu w Jolkos, gdzie czarodziejka w ten sam sposób pozbawiła życia Peliasa⁸². Ajschylos odwołał się do samego mitu o Argonautach m.in. w „Hypsipyle” (Υψιπύλη), która opowiadała o spotkaniu herosów z lemnijskimi kobietami – podobnie w „Kabeiri” (Κάβειροι), gdzie tragiczny zawarł motyw spotkania Argonautów z tymi dziwnymi bóstwami czy w „Argo” (Ἀργὼ) i „Lemnijczykach” (Λήμνιαι)⁸³.

Kolejny z dramatopisarzy – Sofokles także uczynił z pary herosów bohaterów swoich tragedii. „Kolchijki” (Κολχίδες) nawiązywały do wyprawy Argonautów po złote runo⁸⁴ oraz motywu śmierci Apsyrtosa, do której przyczyniła się Medea⁸⁵. Z kolei w „Krojczykach ziół” (Πιζοτόμοι) Sofokles wykorzystał topos śmierci Peliasa, za którą odpowiedzialne były córki władcy⁸⁶. W „Scytach” (Σκύθαι) natomiast tragiczny wprowadził nowy motyw do mitu. Po ucieczce z Kolchidy Medea i Jazon znaleźli schronienie wśród Scytyjczyków. Tam jednak dogonił ich pościg Ajetesa, który chciał pomścić śmierć swojego syna Apsyrtosa i schwytać Medeę, by poniosła karę⁸⁷. Jazon zgodził się oddać Kolchijkę w zamian za zatrzymanie złotego runa. Dramat kończył się śmiercią Medei, która podpaliła statek, by potem zginąć w płomieniach⁸⁸. Sofokles

⁸¹ Według cytowanego już Mallingera tragediopisarze czerpali swoje inspiracje nie tylko z cykliów epickich, ale także z legend lokalnych, zob. Mallinger 1971, s. 25.

⁸² Eur. Med. Argum.; schol. in Ar. Eq. 1321; Lesky 2006, s. 167.

⁸³ schol. in Aesch. 1.105, 1.773. Ocalałe fragmenty sztuk Ajschylosa można znaleźć w Nauck 1889 oraz w Capps, Page i Rouse 1926.

⁸⁴ S. TGF fr. 312 = schol. A.R. 3.1040.

⁸⁵ S. TGF fr. 319 = schol. A.R. 4.228. Apsyrtos nie ginie od ciosu zadanego mu przez Medeę, jak ma to miejsce m.in. u Ferekydesa, jednak czarodziejka przyczynia się do jego śmierci.

⁸⁶ Za namową Medei Peliady ćwiartują swojego ojca, by ugotować go w kotle, z którego miał wyjść jako młody mężczyzna, zob. S. TGF fr. 446 = Erot. Gloss. Hipocr. 108.8. W jednym z fragmentów tej sztuki, Medea tnie korzenie ziół za pomocą brązowego sierpa, zob. Macr. Sat. 5.19.9.

⁸⁷ S. TGF fr. 503 = schol. A.R. 4.223.

⁸⁸ Szerszy opis tego dramatu sporządził Mallinger 1971, s. 28. Według Willamovitza sztuka Skythai mogła stanowić wzór dla IV księgi Apolloniosa z Rodos, zob. Wilamovitz-Moellendorf 1924, s. 197.

napisał także tragedię „Egeusz” (Αἰγυεύς), jednak zachowane fragmenty nie pozwalają na jednoznaczne odczytanie treści sztuki⁸⁹.

Jeden z trzech wielkich tragików, obok Ajschylosa i Sofoklesa – Eurypides zadebiutował w roku 455 p.n.e. tetralogią, w skład której wchodziły „Peliady” (Πηλιάδες), gdzie autor wykorzystał motyw czarów Medei⁹⁰. Sztuka ta opowiadała o córkach Peliasa, które nakłonił przez czarodziejkę, zabiły swojego ojca, przeprowadzając próbę jego odmłodzenia⁹¹. Prawdopodobnie między rokiem 455 a 440 p.n.e.⁹² Eurypides napisał także tragedię „Egeusz” (Αἰγυεύς), zachowaną dziś fragmentarycznie⁹³. Jedyne na podstawie antycznych źródeł możemy przypuszczać, jaką treść zawierał ten dramat: po ucieczce z Koryntu Medea udała się do Aten, gdzie poślubiła ich władcę – Egeusza. Kiedy jego syn Tezeusz powrócił w przebraniu do miasta, czarodziejka próbowała go otruć, jednak Egeusz w porę rozpoznał syna. Medea natomiast została wygnana z Aten⁹⁴.

Ponownie tragicznym odniósł się do mitu o Medei w dramacie zatytułowanym jej imieniem. Wystawienie tragedii miało miejsce w roku 431 p.n.e. na Wielkich Dionizjach w Atenach⁹⁵. W sztuce motywem przewodnim stały się wydarzenia z Koryntu, gdzie Medea dokonała zemsty na Jazonie, zabijając ich dzieci.

Prawdopodobnie współczesny Eurypidesowi Neofron z Sykionu również napisał tragedię zatytułowaną Μηδεια⁹⁶. Wśród badaczy trwa nadal dyskusja na temat tej sztuki i słuszności w przypisywaniu Eurypidesowi wprowadzenia toposu dzieciobójstwa. Anonimowe *hypothesis* do dramatu mówi, że tragicznym

⁸⁹ S. TGF fr. 18-22.

⁹⁰ Mastronarde 2002; Mastronarde 2010.

⁹¹ E. TGF fr. 601-616; Lesky 2006, s. 330.

⁹² Datacja tej tragedii jest trudna do ustalenia. Wielu naukowców jest zdania, że „Egeusza” Eurypidesa należy umieścić przed wystawieniem „Medei”. Według Iana Worthingtona, który podąża za T.B.L. Websterem, winno się datować tę tragedię na ok. 450 r. p.n.e., zob. Worthington 1990, s. 504. Odwołując się do malarstwa wazowego, również nie jesteśmy w stanie dać jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o datację tej sztuki, ponieważ exempla z motywem Medei i Egeusza występowały między rokiem 460/450 a 430 p.n.e., zob. Mastronarde 2002, s. 54, przyp. 91.

⁹³ E. TGF fr. 1-13.

⁹⁴ Tytuł sztuki wymieniony jest w scholium do „Medei” Eurypidesa, schol. Eur. Med. 167. Na temat prawdopodobnej treści tragedii zob. Plu. Thes. 12.2-3. Wersję Plutarcha podaje także późno-antyczny pisarz Stobajos: Stob. Flor. 271, 389.

⁹⁵ Data wystawienia tragedii Eurypidesa została ustalona na podstawie średniowiecznych manuskryptów o „Medei”. Sztuka poprzedzona jest w nich *hypothesis*, zwaną także „wprowadzeniem” Arystofanesa Gramatyka (znanego także jako Arystofanes z Bizancjum, żyjący w III lub II w. p.n.e.), który pisze, że „Medea została wystawiona w czasie panowania archonta Fytodorosa, w pierwszym roku 87 Olimpiady”, którym był rok 431 p.n.e., zob. Page 1967, s. 53-55.

⁹⁶ Neophr. TGF fr. 1-3.

zapożyczył ten motyw z tragedii Neofrona o tym samym tytule, która powstała także w V w. p.n.e. Za tą wersją opowiada się także Dikajarchos w Βίος Ἑλλάδος („Życie Grecji”) oraz „Hypomnemata” ps-Arystotelesa⁹⁷. Natomiast Diogenes Laertios i Suda (pod hasłem Neofron) podają, że sztuka Eurypidesa „Medea” (Μήδεια) w całości była dziełem Neofrona⁹⁸.

Po Eurypidesie wzrosła liczba autorów, którzy w swoich dziełach nawiązywali do mitu o kolchijskiej czarodziejce. W „Pokoju” (Εἰρήνη) Arystofanesa wymieniony jest Melantios jako autor dramatu zatytułowanego „Medea” (Μήδεια)⁹⁹. Eurypides Młodszy również poświęcił czarodziejce swoją tragedię (Μήδεια)¹⁰⁰, podobnie jak Morsimos – syn tragika Filoklesa¹⁰¹.

Wśród tragiców IV wieku p.n.e. należy wymienić Diogenesa z Aten, który napisał sztukę zatytułowaną „Medea” (Μήδεια)¹⁰². W scholiach do „Medei” Eurypidesa wymieniona jest również „Medea” Dikajogenesa z Aten, nawiązująca treścią do „Kolchides” Sofoklesa, gdzie występuje motyw śmierci Apsyrta¹⁰³. Pollux z Naukrtes wymienia Antyfona jako kolejnego autora, którego tragedia była zatytułowana „Medea”¹⁰⁴. Czarodziejka z Kolchidy była prawdopodobnie także bohaterką tragedii Apollodorosa z Tarsu – „Tektonos”¹⁰⁵. Natomiast Arystoteles w „Retoryce” wymienia Karkinosa i jego „Medeę”, gdzie Kolchijka została oskarżona o zabicie swoich dzieci¹⁰⁶.

Fragmenty ze zbiorów „Didaskaliai” (Διδασκαλῖαι), „Fasti” i „Listy zwycięzców” są nieocenionym źródłem do poznania wystawianych tragedii oraz

⁹⁷ Ponieważ wersja Eurypidesa jest najwcześniejszym zachowanym w całości źródłem literackim, w którym obecny był motyw dzieciobójstwa, badacze przypisują go właśnie temu dramaturgowi, zob. Page 1967, s. 32-36; Schwartz 1966, s. 137-139; Boedeker 1997, s. 127. Dyskusję na temat Neofrona i Eurypidesa podjął także: Michelini 1989, s. 115-135; Manuwald 1983, s. 27-61.

⁹⁸ D.L. 2.17. 134; Suda, s.v. Νεόφρων.

⁹⁹ Melanth. TGF = Ar. Pax 1012. Wymienia go także Plutarch, zob. Plut. Cim. 4.8.

¹⁰⁰ Suda, s.v. Εὐριπίδης. Znane są trzy jego tragedie: „Orestes”, „Medea” i „Polyksena”.

¹⁰¹ Ar. Ra. 151. Arystofanes w „Żabach” podaje imię tego autora, jednak nie wymienia jego dzieł. Istnienie tragedii „Medea” Morsimosa nie jest potwierdzone do dzisiaj.

¹⁰² Suda, s.v. Διογένης; Diog. Ath. TGF.

¹⁰³ Dicaeog. TGF = schol. Eur. Med. 167. Dikajogenes został poświadczony w Διδασκαλῖαι, jednak miejsce wystawienia tragedii oraz jej data są nieznane, zob. IG II² 3092 = DID B 6, zob. także Mallinger 1971, s. 77.

¹⁰⁴ Antipho Trag. TGF = Poll. 7.57. Z zachowanych dzieł tego autora do naszych czasów przetrwał jedynie fragment „Jazona”, „Andromachy” oraz „Meleagrosa”.

¹⁰⁵ Suda, s.v. Ἀπολλόδωρος ὁ Ταρσεύς.

¹⁰⁶ Arist. Reth. 2.23. Karkinios był prawdopodobnie młodszym synem tragika Karkinosa. We fragmencie „Retoryki” Medea stara się obronić siebie, mówiąc, „że prędeż zabiłaby Jazona, nie dzieci, ponieważ popełniłaby błąd, gdyby uczyniła pierwszą zbrodnię, nie czyniąc drugiej”. Karkinosa jako zwycięzcę na Wielkich Dionizjach poświadczą także inskrypcja z Aten ze zbioru Διδασκαλῖαι: IG II² 2325 I = DID A 3a.

komedii na Dionizjach i Lenajach. Zawierają bowiem spis nazwisk poetów, sztuk i aktorów¹⁰⁷. Na znalezionym 18 czerwca 1970 r. fragmencie wykonanym z marmuru hymettyjskiego, który został wbudowany we współczesną ścianę piwnicy, umiejscowionej na północnych zboczu Areopagu, widnieje inskrypcja, wzmiankująca o Teodoridesie, który w roku 363 p.n.e. na ateńskich Lenajach zdobył drugą nagrodę za „Medeę” i „Faetona”¹⁰⁸.

Diogenes Laertios wymienia Diogenesa z Synopy oraz jego tragedie, wśród których znalazła się także „Medea”¹⁰⁹. Kolejna inskrypcja z Aten, także ze zbioru „Didaskaliai”, podaje zwycięzców na Wielkich Dionizjach z roku 341 p.n.e., gdzie widnieje wzmianka o Afareusie, który zdobył trzecią nagrodę za tragedię „Peliades”, nawiązującą prawdopodobnie do motywu śmierci Peliasa z rąk jego córek¹¹⁰.

Mit Medei i Argonautów znalazł uznanie nie tylko u tragików, ale również wśród komediopisarzy. Kilku z nich tworzyło jeszcze przed Eurypidesem. Niemal każda z przedstawionych poniżej komedii została zachowana do naszych czasów fragmentarycznie. Z okresu Komedii Starej, który przypada na lata ok. 486-410/400 p.n.e., wymienić należy Epicharmosa z Kos – przedstawiciela doryckiej komedii, w którego repertuarze znalazła się sztuka zatytułowana „Medea”¹¹¹, podobnie jak w dorobku Dinolochosa¹¹². Także Kantcharos uczynił z Medei bohaterką swojej komedii. W zachowanym fragmencie prawdopodobnie Kolchijka wydaje polecenie służącemu, aby przyniósł jej zatrutą maść, a nie jak ma to miejsce w tragedii Eurypidesa – szaty¹¹³. Tworzący na przełomie V i IV w. p.n.e. Strattis również odwołał się do mitu

¹⁰⁷ Camp 1971, s. 302-307; Millis i Olson 2012.

¹⁰⁸ IG II² 2319-2323 = DID A 2b, 91 = SEG 26:203: Θεοδωρίδης δὲ Μηδείαι Φαέθοντ[ι]

¹⁰⁹ D. L. 6.2. Diogenes podaje tytuły siedmiu tragedii Diogenesa z Synopy: „Helena”, „Thyestes”, „Herakles”, „Achilles”, „Medea”, „Chrysippos” oraz „Edyp”.

¹¹⁰ IG II² 2319-23 (Dionysia) = DID A 2a: [Αφαρεύς] τρὶ Πελιάσιν. Szerzej na temat samego Afareusa, zob. Page 1981, s. 16.

¹¹¹ Epicharmos uznawany jest za najwcześniejszego przedstawiciela komedii doryckiej oraz jej twórcę. Wymienia go m.in. D.L. 8.78. Według Marmor Parium Epicharmos pojawił się na kartach doryckiej komedii w latach 470-471 p.n.e. w okresie panowania tyrana Syrakuz, Hierona (lata 478-466), zob. Marm. Par. v. 71. Natomiast Suda podaje jego aktywność w latach 486-485 lub 485-484 p.n.e., zob. Suda, s.v. Ἐπίχαρμος, s. 842. Ten sam leksykon zawiera informacje o 52 sztukach tego komediopisarza, z których prawie połowa miała tytuły odnoszące się do mitologii. Były to m.in. „Antanor”, „Bacchantki”, „Hefajstos”, „Medea”, „Pyrra” i „Prometeusz”, „Deukalion”, zob. Suda, s.v. Ἐπίχαρμος.

¹¹² Dinol. CGF fr. 4-5; Poll. 4.173-174. Dziesięć na dwanaście zachowanych fragmentów sztuk tego pisarza zawierało mitologiczne tytuły, wśród nich była także Medea.

¹¹³ Być może jego sztuka Medea została wystawiona w roku 422 p.n.e. Fasti podają, że Kantharos był zwycięzcą na Wielkich Dionizjach w 423 lub 422 r. p.n.e., jednak inskrypcja ta nie zawiera informacji o tytule sztuki, zob. IG II² 2318: [Κάνθαρος] ἐδ[ίδασκε], Canth. CAF fr.1-4.

o kolchijskiej czarodziejce w swojej komedii zatytułowanej jej imieniem¹¹⁴. Do naszych czasów przetrwały jedynie trzy fragmenty ze sztuki: w jednym z nich autor nawiązał do Kreona z tragedii Eurypidesa. W następnym natomiast jedna z postaci zwraca się do innej, mówiąc o przyniesieniu perfum, co być może nawiązuje do sceny z tragedii „Medea”, gdzie tytułowa bohaterka zamierza wysłać swoje dzieci z darami dla nowej żony Jazona. Obecność w komedii Kreona może sugerować, że wydarzenia miały miejsce w Koryncie, jednak nie ma co do tego pewności, ponieważ w zachowanych fragmentach nie występuje chór Koryntyjczyków ani żadne odniesienie do samego miasta¹¹⁵.

Jeden z czołowych twórców komedii średniej – Eubulos odwołał się do mitu o „Medei” w sztuce zatytułowanej jej imieniem¹¹⁶. Także w komedii „Chryzilla” widoczny jest wpływ tragika, gdzie dobre żony zestawione są ze złymi (w tym przypadku Penelopa z Medeą)¹¹⁷. Przedstawicielem komedii średniej był także Antyfanos, który również napisał sztukę zatytułowaną „Medea”¹¹⁸.

Reprezentantem komedii nowej był Difiłos. W swoich „Peliades” prawdopodobnie nawiązywał do mitu o córkach Peliasa, które za namową Medei ugotowały swojego ojca w kotle¹¹⁹. Tworzący na przełomie IV i III w. p.n.e. i pochodzący z Syrakuz Rinthon, w swojej twórczości komediowej posiadał sztukę zatytułowaną „Medea”¹²⁰. Z kolei Stobajos we „Florilegium” podaje Biotosa, który tworzył w III w. p.n.e., jako autora tragedii zatytułowanej imieniem córki Ajetesasa¹²¹.

Legenda kolchijskiej czarodziejki i pięćdziesięciu herosów była interesująca nie tylko dla przedstawicieli hellenistycznej tragedii, komedii czy poezji. Podobnie jak mitografowie i logografowie klasyczni, tak i autorzy piszący w okresie hellenistycznym odwoływali się do tego mitu, przenosząc na karty

¹¹⁴ Miles 2009, s. 161-168.

¹¹⁵ Athen. Deipn. 11.467e; 15.690f.

¹¹⁶ Eub. CAF fr. 64. Eubulos zwyciężył na Lenajach sześciokrotnie, pierwszy raz prawdopodobnie między 370 a 360 p.n.e., zob. IG II² 2325; Olson 2007, s. 410.

¹¹⁷ Eub. CAF fr. 116-117; Long 1986, s. 58.

¹¹⁸ Poll. 7.57; Antiph. CAF fr. 153. Według inskrypcji ze zbioru Listy Zwycięzców Antyfanos zwyciężył ośmiokrotnie w konkursie na Lenajach, zob. IG II² 2325.

¹¹⁹ Diph. CAF fr. 64. Difiłos wymieniony jest na Liście Zwycięzców jako trzykrotny zdobywca nagrody na Lenajach, pierwszy raz prawdopodobnie w 310 r. p.n.e., zob. IG II² 2325.

¹²⁰ Rinthon tworzył w dialekcie doryckim. Był przedstawicielem hilarotragedii, która wykształciła się w greckich koloniach Magna Graecia ok. IV w. p.n.e., zob. Rhinth. CGF fr. 9; Kassel i Austin 2001, s. 257-288.

¹²¹ Stob. Flor. 78.3.

swoich dzieł szczegóły zaczerpnięte z legendy. Wśród tych autorów znalazł się m.in. Palajfatos – perypatetyk, tworzący prawdopodobnie w późnym okresie IV w. p.n.e. Do naszych czasów przetrwało fragmentarycznie dzieło zatytułowane „O niezwykłych historiach” (Περὶ ἀπίστων ιστοριῶν). Zawierało ono wprowadzenie oraz pięćdziesiąt dwa, krótko opisane mity¹²². We fragmencie czterdziestym czwartym wymieniona została Medea oraz epizod związany z Peliasem. Według Palajfatosza Medea wynalazła łaźnię parową i „farbę do włosów”, co przyczyniło się do postrzegania czarodziejki jako osoby potrafiącej odmładzać ludzi¹²³.

Żyjący na przełomie IV i III w. p.n.e. Filetas z Kos – wychowawca Ptolemeusza II Filadelfosa, napisał poemat „Thelefos” (Τήλεφος), w którym odwołał się do motywu zaślubin Medei i Jazona w pałacu Alkinoosa¹²⁴.

Uważany za jednego z najważniejszych poetów tworzących w epoce aleksandryjskiej – Kallimach z Kyreny, również wykorzystał w swoich dziełach toposy zaczerpnięte z mitu o Medei i Argonautach. W zachowanym dziś fragmentarycznie epyllionie „Hecale” poeta wplótł *casus* Egeusza i Tezeusza, w którym czarodziejka próbowała otruć tego ostatniego¹²⁵.

W pierwszej połowie III w. p.n.e. powstał poemat elegijny Kallimacha – „Aitia” (Αἴτια), zebrany w czterech księgach. Zawierał on serię epizodów podzielonych na legendy aitiologiczne¹²⁶. W drugiej księdze tego zbioru poeta z Kyreny umieścił wątek powrotu Argonautów do Jolkos. Miłość Medei i Jazona prawdopodobnie również była tematem „Aitia”¹²⁷.

W „Czarach” (Φαρμακείτρια) Teokryta Simajta wzywa Hekate, aby dała jej zaklęciom moc, większą niż miały czary Kirke, Medei i Perimedey¹²⁸. Piszący również w III w. p.n.e. Lykofron w tragedii „Alexandra” odwołał się do epizodu zdobycia złotego runa przez Argonautów oraz wątków z Medeą¹²⁹. Pochodzący z Kourion na Cyprze poeta i elegik Kleon wymieniany jest w scholiach do Apolloniosa z Rodos jako autor poematu „Argonautika” (Ἀργοναυτικά), z którego korzystał aleksandryjczyk¹³⁰.

¹²² Stern 1996, s. 5; Brodersen 2002, s. 17.

¹²³ Palaeph. fr. 44.

¹²⁴ Rauch 1845, s. 15; Couat 1882, s. 165-166.

¹²⁵ Call. Hec. 4.7-10, 4.16-17; Hollis 1990, s. 144.

¹²⁶ Capps, Page i Rouse 1921, s. 183.

¹²⁷ Call. Aet. 7c-21d; Schneider 1848, s. 82; Harder 2012, s. 20.

¹²⁸ Theoc. 2.16; Korus 2006, s. 86.

¹²⁹ Lykoph. Alex. 1309-1321.

¹³⁰ Cleon Sic. PLG; schol. A.R. 1.77; 587; 624. Szerzej na temat poetów, od których Apollonios czerpał inspiracje, zob. Albis 1996.

Po Eratostenesie pieczę nad Biblioteką Aleksandryjską objął Apollonios z Rodos, który był wychowawcą Ptolemeusza III Euergetesa¹³¹. Jego największym dziełem był poemat w IV księgach – „Argonautyki” (Ἀργοναυτικά). Został on napisany prawdopodobnie w połowie III wieku, w czasie panowania Ptolemeusza II Filadelfosa¹³².

Pięćdziesięciu herosów wzięło udział w mitycznej podróży, której pomysłodawcą był król Jolkos – Pelias. Jej owocem miało być zdobycie złotego runa, znajdującego się w odległej Kolchidzie, krainie leżącej na południowo-wschodnim krańcu Morza Czarnego (dzisiejsza Gruzja). Wyprawą dowodził Jazon, któremu z pomocą zakochanej w nim Medeji – córki króla Ajetesa, udało się zdobyć złote runo i powrócić z nim do Grecji¹³³.

W pierwszej i drugiej księdze opisane zostały przyczyny podróży, przegląd załogi oraz wydarzenia w czasie trwania wojaży do Kolchidy. Obejmowały one m.in. spotkanie z Hypsipyle i lemnijskimi kobietami¹³⁴, utratę dwóch członków załogi: Hylasa i Heraklesa¹³⁵, zapasy między Polideukesem i Amykusem¹³⁶; spotkanie z Harpiami i Fineusem oraz jego przepowiednię¹³⁷. Ponadto przepłynięcie przez Symplegady¹³⁸, a także bardzo długa podróż wzdłuż południowego wybrzeża Morza Czarnego¹³⁹. Z kolei księga trzecia poświęcona została historii Medeji i Jazona oraz powierzonym herosowi zadaniom. W tej części dzieła znalazł się także opis samego Ajetesa, despotycznego władcy Kolchidy¹⁴⁰. Sama Medea pojawia się w księdze III, której tematem było przede wszystkim rodzące się uczucie do greckiego herosa. Kilka wersów mówi, w jaki sposób czarodziejka zapalała płomienną miłością do Jazona. Wynika z nich, że Hera zasugerowała Atenie, aby ta poprosiła Kypridę, by jej syn Eros „zaczarował” córkę Ajetesa, panią wszelkich ziół, miłością do Jazona¹⁴¹. Zakończenie księgi trzeciej stanowi *aristeia* (ἀριστεία) Jazona, gdzie opisano jego zwycięstwo w walce z bykiem i „zrodzonymi z ziemi”¹⁴². W ostatniej z ksiąg Apollonios umieścił zdobycie złotego runa oraz podróż

¹³¹ Suda, s.v. Ἀπολλώνιος; Bulloch 1985, s. 586.

¹³² Szerzej o daciej oraz dyskusja na ten temat, zob. Hunter 1989, s. 1-9; Murray 2014, s. 247-285.

¹³³ Szerzej na temat samego poematu, zob. Campbell 1981; Hunter 1993.

¹³⁴ A.R. 1.609-914.

¹³⁵ A.R. 1.1207-357.

¹³⁶ A.R. 2.1-97.

¹³⁷ A.R. 2.178-447.

¹³⁸ A.R. 2.549-606.

¹³⁹ A.R. 2.619-1261.

¹⁴⁰ A.R. 3.302-438; 4.212-40.

¹⁴¹ A.R. 3.6-110; 3.275-98, 439-824.

¹⁴² A.R. 3.1246-407.

powrotną Argonautów¹⁴³. W dalszej części poematu znalazł się także motyw morderstwa Apsyrtosa, które według poety spowodowane było „niszczycielską siłą erosa”¹⁴⁴. Następnie autor odwołał się do toposu pokonania olbrzyma Talosa na Krecie za sprawą czarów Medei¹⁴⁵. Poemat kończył się w chwili, kiedy bohaterowie dotarli bezpiecznie do Grecji, a sam autor wyrażał pragnienie doczekania przyszłych recytacji jego dzieła¹⁴⁶.

PODSUMOWANIE

Naturalna plastyczność podań pozwoliła autorom na ujęcie historii Medei i Argonautów w różny sposób, a szczegółowe omówienie tych dzieł ukazało różnorodność i mnogość wątków legendy. Ze względu na terytorium geograficzne można wyróżnić taki podział mitu: mit kolchijski – należała do niego część legendy, w której Medea pomogła Jazonowi w zdobyciu złotego runa. Mit z Jolkos – w którym czarodziejka przyczyniła się do śmierci Peliasa; mit koryncki – w tej wersji legendy Medea zabiła swoje dzieci zrodzone ze związku z Jazonem, Kreuzę oraz jej ojca Kreona. Mit ateński – mówiący o małżeństwie kolchijki z władcą Aten – Egeuszem oraz mit medejski, który rozpoczął się po ucieczce Medei z Aten, która osiedliła się na terenie krainy Arioi, nazywanej od tego czasu imieniem czarodziejki i jej syna¹⁴⁷.

Prawdopodobnie legenda o kolchijskiej czarodziejce i wyprawie po złote runo znana była już w tradycji ustnej, co czyni ją jednym z najstarszych greckich podań. Bohaterowie legendy pojawiają się u Homera i w „Theogonii” Hezjoda. Następnie podanie znalazło uznanie w trzech cyklach epickich, których motywy będą powtarzać się z mniejszą lub większą częstotliwością w dziełach późniejszych autorów (m.in. odmłodzenie czy śmierć potomstwa pary herosów). Poezja archaiczna wykorzystywała natomiast wątki romantyczne i heroiczne, które nawiązywały do miłości Medei i Jazona oraz do magicznych umiejętności Kolchijki.

W miarę upływu czasu, głównie w epoce klasycznej, Medei zaczęto nadawać bardziej ludzki charakter, co zapewne miało uatrakcyjnić odbiór mitu.

¹⁴³ A.R. 4.99-182. Podróż powrotna obejmowała inną trasę niż ta z Jolkos. Do Grecji Argo z załogą dotarła, przemierzając Dunaj, Rodan, zachodnie wybrzeże Italii, Korkyrę, Afrykę Północną i Kretę, zob. Nelis 2005, s. 355.

¹⁴⁴ A.R. 4.445.

¹⁴⁵ Śmierć Apsyrtosa: A.R. 4.410-81, zabicie Tolosa: A.R. 4.1638-688.

¹⁴⁶ A.R. 4.1773-774.

¹⁴⁷ Graf 1997, s. 22.

Był to zabieg dość często stosowany wśród poetów, którzy chcieli odheroizować bóstwa poprzez nadanie im ludzkich cech¹⁴⁸. W ten sposób ludzie zbliżali bogów do siebie.

Różnice w treści mitu widoczne są szczególnie w tej części historii, która rozgrywa się po zdobyciu złotego runa przez Jazona. To właśnie wtedy pojawia się motyw nieszczęśliwego małżeństwa Medei oraz zbrodni, których się dopuściła. Największą rewolucję w treści mitu można zaobserwować w wieku V p.n.e., kiedy tworzy Eurypides. W „Medei” kolchijska czarodziejka została bowiem przedstawiona jako *paidoteira* – dzieciobójczyni, która zabija swoje dzieci ze związku z Jazonem. *Casus* ten stał się tak popularny za sprawą swojej innowacji, że wywarł wpływ na późniejsze dzieła powstałe po dramacie Eurypidesa. Wpływ ten trwa do dnia dzisiejszego.

Ἀργὼ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα – GREEK LITERARY SOURCES INTRODUCING THE MYTH OF MEDEA AND THE QUEST OF THE ARGONAUTS FOR THE GOLDEN FLEECE FROM THE EIGHTH TO THIRD CENTURY BCE

Summary

Myths have accompanied the daily life of people since the earliest times. By virtue of their etiological function, they explained the origins of weather phenomena or rituals. It should be remembered, however, that mythology was not a religion, and the myths themselves did not translate into a creed. For this reason, they did not have one established version, and the core tale could be rendered in different ways. Non-canonical nature of those tales enabled ancient authors to interpret them freely, resulting in numerous original works containing the same story. Much the same happened with the myth of Medea and the voyage of the Argonauts, whose narrative elements fluctuated over the course of history.

The paper therefore offers a detailed overview of Greek literary sources from the eighth to the third century BCE which convey the myth of Medea and the Argonauts. The author's goal is to highlight the diversity and multiplicity of the myth's versions as well as outline the evolution of the legend, whose most celebrated and recognized literary variant is found in *Argonautica* by Apollonius Rhodius.

¹⁴⁸ W ten sam sposób także przedstawiano *imagines* bogów i herosów – jako wyidealizowane obrazy, jednak na podobieństwo człowieka.

Bibliografia

- Albis R.V. 1996, *Poet and Audience in the Argonautica of Apollonius*, London.
- Barron J.P. i Easterling P.E. 1985, *Early Greek Elegy: Callinus, Tyrtaeus, Mimnermus*, [w:] P.E. Easterling, B.M.W. Knox (red.), *The Cambridge History of Classical literature. 1: Greek literature*, London, s. 128-136.
- Boedeker D. 1997, *Becoming Medea. Assimilation in Euripides*, [w:] J.J. Clauss, S. Iles Johnston (red.), *Medea: essays on Medea in myth, literature, philosophy and art*, Princeton, s. 127-148.
- Bracke E. 2009, *Of Metis and Magic. The Conceptual Transformations of Circe and Medea in Ancient Greek Poetry*, dysertacja w zbiorach National University of Ireland, Maynooth.
- Bremmer J. 1990, *Interpretations of Greek Mythology*, London.
- Brodersen K. 2002, *Die Wahrheit über die griechischen Mythen: Palaiphatos' Unglaubliche Geschichten*, Stuttgart.
- Budzowska M. 2004, *Medea w tradycji przedeurypiidejskiej*, *Collectanea Philologica*, 8, s. 72-80.
- Bulloch A. 1985, *Hellenistic Poetry*, [w:] P. Easterling, B. Knox (red.), *The Cambridge History of Classical Literature: Greek Literature*, Cambridge, s. 541-621.
- Burton R.W.B. 1962, *Pindar's Pythian Odes: Essays in Interpretation*, Oxford.
- Camp J.M. 1971, *Greek Inscription: Tragedies Presented at the Lenaia 364/363 BC*, *Hesperia*, 40, s. 302-307.
- Cambell M. 1981, *Echoes and Imitations of Early Epic in Apollonius Rhodius*, Leiden.
- Campbell D.A. 1991, *Greek Lyric III*, London.
- Capps E., Page T.E., Rouse W.H.D. (red.) 1921, *Callimachus, Lycophron, Aratus*, London.
- Capps E., Page T.E., Rouse W.H.D. (red.), 1926, *Aeschylus*, London-New York.
- Colavito J. 2014, *Jason and the Argonauts through the Ages*, North Carolina.
- Couat A. 1882, *La poésie alexandrine sous les trois premiers Ptolémées (324-222 av. J.C.)*, Paris.
- Danek G. 2015, *Nostoi*, [w:] M. Fantuzzi, Ch. Tsagalis (red.), *The Greek Epic Cycle and Its Ancient Reception: A Companion*, Cambridge, s. 355-379.
- Dickie M. 2004, *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*, London.
- Dugas Ch. 1944, *Le premier crime de Médée*, *Revue des Études Anciennes*, 59, s. 5-11.
- Ephron H.D. 1961, *The Jeson Tablet of Enkomi*, *Harvard Studies in Classical Philology*, 65, s. 39-107.
- Finglass P.J., Kelly A. (red.). 2015, *Stesichorus in Context*, Cambridge
- Flach H. 1884, *Geschichte der griechischen Lyrik II*, Tuebingue.
- Frazer J.G. (red.), 1921, *Introduction*, [w:] Apollodorus. *The Library*, London.
- Giannini P. 2000, *Medea nell'epica e nella poesia lirica arcaica e tardo-arcaica*, [w:] B. Gentili, F. Perusino (red.), *Medea nella letteratura e nell arte*, Marsilio, s. 13-27.
- Graf F. 1997, *Medea, the Enchantress from Afar: Remarks on a Well-known Myth*, [w:] J.J. Clauss, S. Iles Johnston (red.), *Medea: essays on Medea in myth, literature, philosophy and art*, Princeton, s. 21-43.
- Griffiths E. 2006, *Medea*, New York.
- Hall E. 1989, *Inventing the Barbarian: Greek Self-Definition through Tragedy*, Oxford.
- Harder A. (red.) 2012, *Callimachus, „Aetia“: Introduction, Text, Translation, and Commentary. Introduction, text, and translation, 1*, Oxford.
- Hollis A.S. 1990, *Callimachus: Hecale*, Oxford-New York.
- Hubbord Th. 1986, *Pegasus' Bridle and the Poetics of Pindar's thirteenth Olympian*, *Harvard Studies in Classical Philology*, 90, s. 27-48.
- Hunter R.L. 1989, *Apollonius Rhodius Argonautika, Book III*, Cambridge.
- Hunter R.L. 1993, *The Argonautica of Apollonius. Literary studies*, Cambridge.
- Huxley G.L. 1969, *Greek Epic Poetry: from Eumelos to Panyassis*, London.
- Kassel R., Austin C. 2001, *Poetae Comici Graeci, 1*, Berlin.

- Kenney E., Easterling P. 1995, *Pindar: Victory Odes*, Cambridge.
- Kirchhoff A. 1896. *Die Composition der Odyssee*, Berlin.
- Korus K. 2006. Komiczna funkcja ekfrazy w *Pharmakeutria Teokryta*, *Rocznik Humanistyczny*, LIV, s. 77-91.
- Kottaridou A. 1991, *Kirke und Medeia: Die Zauberinnen der Griechen und die Verwandlung des Mythos*, dysertacja w zbiorach Universität zu Köln, Köln.
- Lefkowitz M.R. 2012, *The lives of the Greek poets*, Baltimore.
- Lesky A. 2006, *Tragedia grecka*, Kraków.
- Long T. 1986, *Barbarians in Greek Comedy*, Carbondale.
- Łanowski J. 1967. Wstęp, [w:] *Eurypides, Tragedie*, I. Warszawa 1967.
- Łanowski J. 1968. Wstęp, [w:] *Iliada*, Wrocław.
- Łanowski J. 2005. *Eurypides. Tragedie*. Warszawa.
- Mallinger L. 1971, *Médée*, Genève.
- Manuwald B. 1983, *Der Mord an den Kindern. Bemerkungen zu den Medea-Tragödien des Euripides und des Neophron*, *Wiener Studien*, 17, s. 27-61.
- Martin M. 2013, *Que la Colchidienne fasse bouillir le chaudron d'airain: rôles et fonctions du chaudron de Médée, Gaia: revue interdisciplinaire sur la Grèce Archaique*, 16, s. 171-189.
- Mastrorade D.J. (red.), 2002, *Euripides' Medea*, Cambridge.
- Mastrorade D.J. 2010, *The Art of Euripides. Dramatic Technique and Social Context*, Cambridge.
- Michelini A.N. 1989, *Neophron and Euripides' Medeia 1056-80*, *Transactions of the American Philological Association*, 119, s. 115-135;
- Miles S. 2009, *Strattis, Tragedy, and Comedy*, dysertacja w zbiorach Uniwersytetu w Nottingham.
- Millis B.W., Olson S.D. (red.) 2012, *Inscriptional Records for the Dramatic Festivals in Athens. IG II² 2318-2325 and Related Texts*, Leiden-Boston.
- Murray J. 2014, *Anchored in time: date in Apollonius' Argonautica*, [w:] M.A. Harder (red.), *Hellenistic Poetry in Context*, Leuven, s. 247-285.
- Nauck A. (red.), 1889, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, Leipzig.
- Nelis D.P. 2005, *Apollonius of Rhodes*, [w:] J.M. Foley (red.), *A Companion to Ancient Epic*, Oxford, s. 353-363.
- Ogden D. 2002, *Magic, Witchcraft and Ghost in the Greek and Roman Worlds*, London-New York.
- Ogden D. (red.) 2007, *A Companion to Greek Religion*. Oxford.
- O'Higgins D.M. 1997, *Medea as a Muse. Pindar's Pythian 4*, [w:] J.J. Clauss, S. Iles Johnston (red.), *Medea: essays on Medea in myth, literature, philosophy and art*, Princeton, s. 103-126.
- Olson S.D. 2007, *Broken Laughter. Selected fragments of Greek Comedy*, Oxford.
- Page D.L. 1967, *Euripides: Medea*, Oxford.
- Page D.L. 1981, *Further Greek Epigrams*, Cambridge.
- Parry M. 1932, *Studies in the Epic Technique of Oral-Verse Making: The Homeric Language as the Language of an Oral Poetry*, *Harvard Studies in Classical Philology*, 43, s. 1-50.
- Petroff J. 1966, *Medea, A Study in the Development of a Myth*, New York.
- Rauch J. 1845, *Die Elegie der Alexandriner*, Heidelberg.
- Rodrodríguez-Norriega Guillén L. 2012, *On Epicharmus' literary and philosophical background*, [w:] K. Bosher (red.), *Theater outside Athens: drama in Greek Sicily and south Italy*, Cambridge, s. 76-96.
- Schneider O. 1848, *Callimachea*, 2, Leipzig.
- Seaton R.C. 1887, *The Symplegades and the Planctae*, *The American Journal of Philology*, 8, s. 433-440.
- Shipp G.P. 1972, *Studies in the Language of Homer*, Cambridge.
- Schwartz E. 1966, *Scholia in Euripidem*, Berlin.
- Snodgrass A. 1998, *Homer and the Artists: Text and Picture in Early Greek Art*, Cambridge.

- Solmsen F. 1981, The Sacrifice of Agamemnon's Daughter in Hesiod's Ehoëae, *The American Journal of Philology*, 102, s. 353-358.
- Stern J. 1996, *Palaephatus: Περί ἀπίστων*. On Unbelievable Tales, Wauconda.
- Toohey P. 1992, *Reading Epic: Introduction to the Ancient Narratives*, London-New York.
- West M. 1971, Stesichorus, *Classical Quarterly*, 21, s. 302-307.
- West M. 1974, *Studies in Greek Elegy and Iambus*, Berlin-New York.
- West M. 1999, *Theogony, Works and Days*, Oxford.
- West M. 2002, Eumelos, a Corinthian Epic Cycle?, *The Journal of Hellenic Studies*, 122, s. 109-133.
- West M. 2003, *Greek Epic Fragments: From the Seventh to the Fifth Centuries BC*, Cambridge.
- West M. 2005, „Odyssey” and “Argonautica”, *Classical Quarterly*, 55, s. 39-64.
- Wilkinson C.L. 2013, *The Lyric of Ibycus: Introduction, Text and Commentary*, Berlin.
- Wilamowitz-Moellendorf U. 1924, *Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos*, Berlin.
- Worthington I. 1990, The Ending of Euripides' Medea, *Hermes*, 118, s. 504.